

Summary

The article presents the author's interpretation of the notion of "the teacher professional competency", highlights its types, determines the technologies of forming separate components of the teacher professional competency. The article formulates the terms of forming the teacher professional competency through the introduction of the contextual learning technology, proposes the model of forming the teacher professional competency.

Ключові слова: професійна компетентність вчителя, технології навчання, контекстне навчання, модель формування професійної компетентності вчителя.

Ключевые слова: профессиональная компетентность учителя, технологии обучения, контекстное обучение, модель формирования профессиональной компетентности учителя.

Key words: professional competence of teacher, educational technologies, context teaching, model of forming professional competence of teacher.

Подано до редакції 12.03.2011.

УДК 378.371

© 2011.....Соловйова Ю.О.

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ЯК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Актуалізація проблеми збереження духовності суспільства зумовила звернення філософії, культурології та інших наук до поняття "цінність". Аналіз досліджень цього питання свідчить про те, що не існує єдиної точки зору відносно бачення цієї проблеми. Формування системи цінностей особистості передбачає трансформацію цінностей суспільства в орієнтири особистісної поведінки, що визначають вибіркове ставлення до об'єктів соціальної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Сучасні педагогічні дослідження свідчать про великий інтерес до цієї проблеми. Зокрема, різні аспекти формування системи цінностей особистості висвітлюються у працях В.Гриньової, Н.Ткачової, Г.Шевченко.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити сутність поняття "система цінностей", визначити їх роль у формуванні творчої особистості вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Аксиологія як філософське вчення про природу цінностей виникла наприкінці XIX – початку XX століття. Це поняття в науковий обіг ввів французький філософ П.Лапі, започаткувавши тим самим епоху нового філософського напрямку, що відображений у працях неокантіанців баденської школи В.Віндельбанда та Г.Ріккерт, представників феноменологічного напрямку М.Шелера та Н.Гартмана, культурно-історичного релятивізму В.Дільтея, О.Шпенглера, А.Тойнбі, неопозитивізму Р.Карнапа, Б.Рассела, Ч.Стівенсона, натуралізму Р.Перрі, Дж.Дьюї, соціологізму М.Вебера, П.Сорокіна, психологізму А.Мейнонга, Дж.Сантаяни, екзистенціалізму М.Хайдеггера, Ж.П.Сартра, А.Камю.

Представники трансценденталізму В.Віндельбанд та Г.Ріккерт весь реальний світ умовно поділяють на дві сфери – сферу дійсності (буття) і сферу належного (цінності). Г.Ріккерт стверджує, що цінності реально не існують, але визначаються як абсолютні принципи, що мають всезагальне значення. Вони знаходяться вище за буття, повністю підпорядковуючи собі пізнавальні судження: "Цінності не являють собою дійсності, ні фізичної, ні психічної. Сутність їх полягає в їх значущості, а не в їх фактичності" [8, с. 128].

Феноменологічна інтерпретація цінностей знайшла свій вияв у працях М.Шелера та Н.Гартмана. М.Шелер вважає, що цінності існують незалежно від суб'єкта, вони не можуть бути створені або знищені.

Представник натуралістичної концепції Дж.Дьюї наголошує на суб'єктивному характері цінностей, які, на його думку, є результатом духовної активності людини і невіддільні від її потреб, інтересів, бажань.

Н.Лоський намагається відійти від крайнощів суб'єктивізму і абсолютизму в аксиології. На його думку, людські бажання та прагнення не є джерелом цінностей, а лише їх наслідком. Водночас, реальною умовою існування цінностей є індивідуальне буття "субстанціальних діячів". Філософ включає до структури цінності буття, переживання, значення та ідеал, що виступають як ієрархічно цілеспрямовані елементи.

Автор наголошує на важливості цінностей не самих по собі, а того, як вони входять і реалізуються в житті людини, як впливають на її почуття та вчинки. Тому ставлення людини до цінностей буття, міра їх інтеріоризації є показником її культурного розвитку.

Стосовно визначення поняття "цінність" у філософській літературі існує декілька позицій. Представники одного напрямку (В.Блумкін, О.Дробницький, А.Здравомислов, В.Тугаринов) пов'язують категорію "цінність" з поняттям "блага", акцентуючи увагу на здатності речей, явищ, процесів виступати засобом задоволення потреб людини.

Наступна група вчених (В.Василенко, М.Дьомін, М.Каган, В.Ольшанський, Л.Столович) вважає, що цінність є позитивною або негативною значущістю предметів і явищ для життєдіяльності суб'єкта.

Деякі автори (С.Анісімов, Б.Кислов, А.Коршунов, С.Попов) наголошують саме на позитивній значущості цінності.

Інші вчені (Л.Архангельський, В.Сагатовський, Л.Сагатовська, Н.Чавчавадзе) розглядають цінності у якості певних цілей, орієнтирів людської діяльності та засобів їх досягнення.

Говорячи про класифікації цінностей, слід зазначити, що деякі автори поділяють їх на матеріальні та духовні, загальнолюдські та національні, естетичні та етичні. Деякі вчені розрізняють цінності двох порядків: “цінності-цілі” і “цінності-засоби” (А.Маслоу, Н.Чавчавадзе), “термінальні” та “інструментальні” цінності (В.Ядов). На думку вчених, інструментальні цінності самі по собі не є самоціллю, а лише необхідним засобом для досягнення мети. У якості цієї мети виступають вищі фундаментальні цінності, що детермінують світогляд особистості, її переконання та моральні принципи, регулюють поведінку у різних життєвих ситуаціях.

Заслугує на увагу й те, що цілі та цінності культури виробляються на основі цілісних уявлень людини про навколишній світ, про себе, свого ставлення до дійсності. Критично обґрунтована система цінностей сприяє усвідомленню суб'єктом самого себе як носія певної активної життєвої позиції, порівняння себе з іншими людьми, співвідношення своїх думок, почуттів, учинків з існуючими в суспільстві нормами, цінностями та ідеалами.

Так, О.Здравомислов визначає систему цінностей як “дієву сторону суспільної свідомості”, в якій зосереджені результати духовної діяльності цього суспільства” [5, с. 170]. На основі системи цінностей складається певне ставлення особистості до різних сфер життя. Завдяки їй індивід сприймає ту або іншу ситуацію та обирає відповідний спосіб дії.

Особливе місце з-поміж досліджень цієї проблеми належить системі цінностей М.Шелера, згідно якій усі цінності поділяються на два великих класи – позитивні та негативні. Сама ж ієрархія складається з таких груп: чуттєві цінності (цінності приємного та неприємного), вітальні (життєві) цінності, духовні цінності (естетичні, морально-правові та гносеологічні). Найвищими, згідно М.Шелера, є цінності святості, або релігійні цінності.

Слід звернути увагу на те, що М.Бердяєв, В.Розанов, В.Соловйов виділяють духовність як абсолютну цінність. Зокрема, В.Соловйов наголошує на тому, що відродження світу здійснено Богом разом з людиною, котра водночас виражає божественну ідею гуманності. Людина – вершина творіння, ідеально досконала людина – найвищий вияв Софії, Божественної мудрості. Для людини, яка прагне до досконалого морального добра, саме добро вже і є благо. Встановлення в світі довершеної гармонії, за В.Соловйовим, можливе лише на основі взаємної любові Бога та живих істот.

М.Бердяєв також вважає духовність найвищою якістю, цінністю, досягненням людини, що має прояв у її творчій активності [3]. Тему творчості М.Бердяєв пов'язував з основною християнською темою про Боголюдство. Бог чекає від людини творчого акту як відповіді людини на творчий акт Бога. Для М.Бердяєва естетичні цінності нерозривно пов'язані з етичними цінностями, які він трактує в контексті творчої діяльності людини.

Серед сучасних досліджень проблеми класифікації цінностей особливий інтерес представляють праці С.Анісімова, М.Бахтіна, В.Біблера, В.Діденка, М.Мамардашвілі, В. Тугаринова.

Так, С.Анісімов вважає основними критеріями цінності її корисність, необхідність, значущість для суспільства і людини. Виходячи з цих позицій, він виділяє чотири групи цінностей: людина і людство як найвищі цінності, цінності матеріального життя, цінності соціального життя, цінності духовного життя і культури [1, с. 23].

Подібну позицію стосовно цього питання займають М.Мамардашвілі та М.Бахтін, вважаючи найвищою цінністю людину, її вільний вибір і відповідальність за цей вибір [2, с. 132]. А от В.Тугаринов називає матеріальні цінності основою всіх інших цінностей, по-перше, тому “що тільки той, хто володіє хоча б деяким мінімумом матеріальних благ і зручностей, може користуватися й іншими – соціальними та духовними – благами”, по-друге, матеріальні блага є “цінності самі по собі, безпосередньо, адже людина є матеріальна істота, що має потреби, які витікають з її фізичної природи” [9, с.3-4]. Зокрема, автор розглядає таку цінність як праця і у якості необхідного засобу до існування, і у значенні життєвої потреби і насолоди.

Дещо іншу класифікацію цінностей пропонує Л.Столович, що включає матеріально-практичні, духовно-практичні, пізнавальні, моральні, суспільно-політичні та релігійні цінності. Естетична цінність, на думку вченого, виникає при взаємопроникненні всіх інших цінностей.

Аналіз класифікацій, які наведені вище, дозволяє зробити висновок про відсутність універсальної системи цінностей, що могла б слугувати еталоном за будь-яких умов. Враховуючи складність цієї проблеми, варто зазначити, що важливою є не сама класифікація (або інвентаризація, що трапляється у деяких дослідженнях), а власне ієрархія цінностей, яка б дозволяла в більшій або меншій мірі ігнорувати утилітарні цінності, але забороняла не враховувати вищі.

У філософській літературі є загальноприйнятою думка, що засобом, за допомогою якого суб'єкт може усвідомити цінність, є оцінка. У зв'язку з цим варто зазначити, що оцінка є лише відбиттям процесу культурного становлення індивіда, у результаті якого він сприймає або не сприймає фундаментальні цінності. Отже, оцінка, безумовно, актуалізує існування цінностей, але опосередковано, оскільки вони вже самі по собі є основою для конкретних емпіричних оцінок: “Якщо оцінка будь-якого предмета може бути позитивною або негативною і взагалі набувати будь-яких кількісних виразів, то фундаментальні цінності тієї або іншої культури, очевидно, вже не можуть бути “більш” або “менш” цінними: вони суттєві саме у своїй якісній неповторності” [7, с. 41].

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що цінність, якою володіє особистість, виступає показником рівня її розвитку. Вона не стільки залежить від оцінки її суб'єктом, скільки сама є критерієм його культурного становлення. Ґрунтовне осмислення, на наш погляд, проблема культурних цінностей знайшла у праці В.Малахова "Культура і людська цілісність". Автор розрізняє фундаментальні цінності культури (власне цінності) і предмети конкретних емпіричних оцінок (утилітарні, вітальні цінності) [7].

Обґрунтовуючи сенс людського існування, філософ зазначає, що цей сенс може бути встановленим лише відносно певних першоначал, що виходять за межі даної суб'єктивності та забезпечують її спадкоємний зв'язок з іншими людськими суб'єктивностями. Саме ці першоначала В.Малахов і визначає як культурні цінності або цінності у власному значенні слова [7, с. 44]. Автор, зокрема, вважає неточним твердження про чисто ідеальну, духовну природу культурних цінностей: "Якщо сукупність емпіричних предметів оцінки з певною часткою умовності й піддається членуванню на "матеріальні" та "духовні" цінності, то зовсім іншою є справа стосовно фундаментальних цінностей людського буття" [7, с. 48]. Філософ указує, зокрема, на неможливість обґрунтування виключно матеріального або духовного характеру таких сенсожиттєвих цінностей як батьківщина, народ, людство, інша людина.

Н.Чавчавадзе наголошує на духовній природі цінності. Вчений говорить про неможливість ідентифікації культури з продуктами праці, оскільки вони є лише реалізацією певної мети, а сама мета може існувати тільки ідеально. Можна повністю погодитись з автором у тому, що цінність позбавлена матеріальної оболонки, оскільки є духовною сутністю культури, її метою, і лише втілюючись у конкретному продукті праці, вона стає матеріальним носієм цієї мети [10].

Всі вищевказані підходи, незважаючи на їх суттєві відмінності, мають одну спільну рису: розмежування вічних, неперехідних цінностей і цінностей утилітарних. При цьому лише останні можуть бути релятивними та суб'єктивними, вищі ж цінності самі по собі є критерієм вибору: "свобода людини є завжди звільнення від влади нижчих цінностей, вибір вищих цінностей і боротьба за їх здійснення" [10, с. 30].

Цю точку зору розділяють інші вчені. Зокрема, В.Діденко, обґрунтовуючи свою думку про пріоритетність саме цих цінностей, говорить, що "по-перше, вони відбивають сенсово-життєві параметри і орієнтири людського буття, його духовно-творчу природу, по-друге, тому що інші цінності духовного життя – наукові (ідеї, теорії, погляди, гіпотези та ін.), моральні (обов'язок, совість, честь), естетичні (гармонія, досконалість, піднесеність та ін.) – розуміються й освоюються людиною в залежності від ставлення до вищих цінностей" [4, с. 145].

До вищих цінностей людського буття автор відносить такі: життя у його індивідуальному, родовому і планетарному вимірі, творчість як дійсно людський спосіб життєдіяльності, свободу як глибинну, необхідну умову і кінцеву мету життя людини та соціуму [4, с. 145].

Для нашого дослідження особливий інтерес представляє точка зору О.Золотухіної-Аболіної, яка вважає, що "вищі цінності уявляються і переживаються індивідом, вони не занурені повністю у сферу неусвідомлюваного (установка), проте у межах певної культури вони недовідні, незаперечні, та невимірні нічим, крім самих себе" [6, с. 67]. До таких цінностей відносяться: соціально-класові цінності (цінності суспільного устрою, уявлення про соціальну справедливість, свободу, права та обов'язки людей), цінності діяльності (праця, творчість, пізнання істини), культурні цінності (етнічні, релігійні й атеїстичні, цінності світовідношення, стилю життя, обрядів, ритуалів), цінності споживання, цінності самозбереження (життя, здоров'я), цінності самоствердження та самореалізації (соціальний статус, честь, гідність, бажаний образ "я"), загальнолюдські цінності (мир, цінність іншої особистості, життя людства);, цінності, що характеризують особистісні якості (чесність, хоробрість, патріотизм, вірність своєму слову, доброта, ідейність), естетичні цінності, цінності самоцільних видів діяльності (споглядання, гра) [6, с. 69-70].

Дослідниця наголошує на принципі домінанти, згідно з яким домінуюча ситуативна цінність завжди співвідноситься з вищою цінністю, яка домінує надситуативно, на рівні життя в цілому, виступаючи стрижнем орієнтаційної структури особистості [6, с. 68].

Висновки... Отже, цінність – це та значущість, що відіграє орієнтуючу роль у житті людини, сприяє її самовизначенню та самореалізації. Аналіз вищезазначених точок зору дає підстави говорити про те, що основою будь-якої системи цінностей повинні виступати вищі неперехідні цінності, що витримали випробування часом і ввійшли в культуру, утворивши її фундамент. До таких цінностей можна віднести істину, добро, красу, самоцінність людської особистості, цінність іншої людини, єдність загальнолюдського і національного. Спрямованість особистості вчителя на вищі духовні цінності є невід'ємною складовою педагогічної спрямованості, що виражається у внутрішній єдності його потреб, цілей і цінностей, сприяючи професійно-творчій самореалізації.

Література

1. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С.Ф. Анисимов. – М. : Мысль, 1988. – 253 с.
2. Бахтин М.М. К философии поступка / М.М. Бахтин // Философия и социология науки и техники. – М. : Наука, 1986. – С. 80-160.

3. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества / Н.А. Бердяев. – М. : Прогресс, 1989. – 386 с.
4. Диденко В.Д. Искусство. Духовная культура. Философия / В.Д.Диденко. – Алма-Ата : Наука, 1990. – 200 с.
5. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности / А.Г.Здравомыслов. – М. : Политиздат, 1986. – 224 с.
6. Золотухина-Аболина Е.В. Рациональное и ценностное : Проблемы регуляции сознания / Е.В.Золотухина-Аболина. – Ростов н/Д : РГУ, 1988. – 141 с.
7. Малахов В.А. Культура и человеческая целостность / В.А.Малахов. – К. : Наукова думка, 1984. – 120 с.
8. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г.Риккерт. – СПб : Образование, 1911. – 196 с.
9. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры / В.П.Тугаринов. – Л. : ЛГУ, 1960. – 156 с.
10. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности / Н.З.Чавчавадзе. – Тбилиси : Мецниереба, 1984. – 172 с.

Анотація

У статті розглядається сутність поняття “система цінностей”, визначається їх роль у формуванні творчої особистості вчителя.

Аннотация

В статье рассматривается сущность понятия “система ценностей”, определяется их роль в формировании творческой личности учителя.

Summary

In the article is considered the essence of the conception „system of values”, is also determined its part in the forming of the teachers’s creative personality.

Ключові слова: система цінностей, аксіологія, культура, творча особистість учителя.

Ключевые слова: система ценностей, аксиология, культура, творческая личность учителя.

Key words: system of values, axiology, culture, teacher’s creative personality.

Подано до редакції 13.03.2011.

УДК:378.013+418.020.92+371.3

© 2011.....Терехова В.І.

ВПЛИВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вимоги сучасного стану освіти України потребують підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, що у свою чергу невід’ємно пов’язано зі створенням для студентів сприятливого навчально-виховного педагогічного середовища, атмосфера якого повинна ґрунтуватися на позитивному емоційному полі та мікрокліматі педагогічного університету, доброзичливих взаєминах усіх суб’єктів педагогічного процесу та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми...

Розглядаючи навчально-виховне середовище варто зазначити, що це поняття зовсім не нове. Воно зустрічається у працях багатьох сучасних дослідників: В.І.Панов, В.С.Кукушин, В.Г.Афанасьєв, А.К.Уледов, М.О.Гусаковський, І.А.Зайцева, І.Г.Шендрик, В.С.Біблер, Н.Б.Крилова, В.В.Сафонова та інші вчені. Аналіз їх праць свідчить про те, що ґрунтовно вивчені окремі аспекти сутності цього поняття. Однак роль навчально-виховного середовища у процесі підготовки майбутніх перекладачів ще не була об’єктом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті... Метою статті є дослідження поняття “навчально-виховне середовище”, розкриття його сутності та особливості впливу на підготовку майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Визначення поняття “навчально-виховне середовище” варто почати зі з’ясування особливості поняття “простір”.

Деякі автори розглядають поняття “середовище” як синонім поняття “простір”, у тому числі як простір навчального місця, який включає кабінети, бібліотеки, лабораторії, спортивні споруди та ін. Йдеться про дизайн цього простору, його меблювання, змістовну відповідність та інші компоненти простору. Середовище навчання є частиною середовища навчального місця. Воно включає всі навчальні середовища, в яких працюють студенти і викладачі, і які мають важливий вплив на процеси викладання та навчання.

У психолого-педагогічній літературі досить часто зустрічається поняття “освітній простір” та “виховний простір”. “Освітній простір” розглядається як місце, що існує в соціумі, де суб’єктивно задаються безліч відношень і зв’язків, здійснюються спеціальні діяльності різних систем (державних, суспільних і змішаних) щодо розвитку індивіда та його соціалізації [9, с. 183].

У своїй роботі І.Г.Шендрик розглядає освітній простір суб’єкта, який можна розділяти, як простір його включення в тотальний освітній простір, що являє собою сукупність реальних взаємодій людини з дійсністю. Він виділяє важливі моменти, які є точками перетину різних поглядів на проблематику простору й середовища.

“Виховний простір навчального закладу” – це комплекс умов, зовнішніх сил і стимулів, які підкоряються заздалегідь визначеній меті виховного процесу, обумовленої специфікою навчально-виховного закладу і загальною ціллю національного виховання [6].